

DEMÉNY PÉTER

EGY SZÉP ÉLETRAJZ, KELEPCÉKKEL

Dan Coman: *Enescu. Caiete de repetiții*

■ Mit tudunk az egyik legnagyobb román zeneszerző életéről, akit a román közélet ma is előszeretettel nevez „a legnagyobbak”? Én majdnem semmit nem tudtam, s amit mégis, azt is „mandinerrel”: a Nae Ionescu életrajzából, hogy Maruca Cantacuzino az ő szeretője is volt – a román portálok mindig hozzáteszik, hogy „előbb, mintsem Enescu felesége lett volna”, arról azonban már bölcsen hallgatnak, hogy a két férfiú párhuzamosan volt a hölgy szerelme, és a zeneszerző kétségbeesett, mert az egész Bukarest tudott Maruca liaisonjáról a „Professzorral”.

Dan Coman, a Besztercén élő román költő és író életrajzot írt George Enescuról. Vállalkozása a Polirom új sorozatának, a *Biografii romanțate* (Regényes életrajzok) címűnek az egyik darabja. Maria Tănase, Caragiale, Brâncuși, Steinhardt, Ionesco, Cioran, Luchian. A borítókön Radu Răileanu stilizált arcképeit láthatjuk. Mindegyik cím úgy strukturálódik, hogy a név alatt egy szintagma áll: az Enescué alatt az, hogy *Caiete de repetiții* (Próbafüzetek). Az életrajz hat „próbafüzetre” oszlik, és közben mindent megtudunk a zeneszerző életéről, amit tudnunk kell.

Gyerekkoromban imádtam az életrajzokat, főleg Bókay János két könyvét, az *Egy rózsaszál szebben beszél* címűt és a *Bohéme és pillangókat* – az egyik a János vitéz daljáték születéséről szól, a másik Puccini életéről. Cseppet sem zavart, hogy ezek más kategóriába tartoznak, mint *A három testőr* vagy a *Twist Olivér*, a mai napig rajongok értük, és nekik köszönhetően olvastam el

Julian Budden sokkal szakszerűbb *Puccini*jét is.

Így hát érdeklődéssel figyeltem a *Regényes életrajzok* alakulását, és amikor rávettem magam, hogy megvásároljam az egyiket, a Dan Comanét választottam. Mindenki izgat, akiről könyv készült, de hát mindegyik könyvet mégsem vásárolhattam meg.

Azt sem állíthatom nyugodt szívvel, hogy a szerzők közül csak Coman érdekelné: a Luchian-életrajzot író Veronica D. Niculescu pályáját például szintén követem, és tulajdonképpen, így vagy úgy, mindenkiét, aki írt a sorozatba, és azét, akiről írtak. Egy idő óta viszont, főleg, mióta meghallgattam a Celibidache vezényelte *I. román rapszódia*t, valóban eldöntöttem, hogy mélyebben beleásom magam Enescu életművébe, és az élete jó kiindulópont ehhez.

Summa summarum, Coman Enescu-életrajza a szokásos modellre épül, nyilván azért, mert mindegyik művész életrajza ezekre az elemekre. A gyermek Enescu csodagyerek volt, két és fél évesen már megpróbált olvasni, négy évesen már olvasott, és üstökösként robbant bele a zene világába. Szülei az akkor szokásos divat szerint Bécsbe, majd Párizsba küldték, s ezzel nemcsak elindult, hanem meg is érkezett a világhírbe, akárcsak a román arisztokrácia köreibe: a Párizsban élő Elena Bibescu éppúgy szerette és támogatta, mint a királyné. Az, hogy olykor keserűségek várták, szintén sztereotípiák: a meg nem értettség minden „zseni” életében ott kísért.

A szót nem gúnyból tettem idézőjelbe, hanem mert túlságosan ott kísért a romantika pecsétje rajta. Dan Coman éppen azt mutatja meg, mi minden volt ez a zseni: szülei nippje (édesanyja tizenkét gyermeket veszített el, a széltől is óvták), egyes francia zenekritikusok gúnyainak céltáblája („veszetek hús frankot a cigánynak!” – kiált fel egyikük a bemutatóján), Maruca Cantacuzino „bokszzsákja” a hölgy depressziós korszakaiban, aggódó gyermek, aki egy időre megakadályozza szülei válását, francia nevelőnőjének haláláig hálás tanítványa stb.

Minden életrajz legfőbb veszélye, hogy az író nem találja el az arányt az anekdotika és a belső művészet között, illetve az, hogy magas irodalmat szeretne művelni. Dan Coman nem téveszt: intim részleteket elárul ugyan, ezek azonban részben köztudottak, részben mégiscsak szükség van rájuk, ha az író élő embert szeretne ábrázolni (szép például az a jelenet, amelyikben Ninette Brăiloiu ledobja a ruháját, és Enescu ölébe ül), és bár a könyv egy nagy tehetségről szól, a stílus többnyire visszafogott.

A másik kelepccét már nem sikerült ugyanilyen éberrel elkerülnie. A szalamandra-motívum, mely a gyermek Enescu félelmeit hivatott jelképezni, fokozatosan kifárad, mechanikussá válik. Másfelől bizonyos részletek igazi írói bravúrok (ilyen például annak az

időszaknak a leírása, melyben a szülők a fiuk születését várják és félik, vagy a fiatalember és párizsi házigazdájának lánya, Eva közötti szerelemről szólók), míg akadnak olyanok, melyekben egyszerűen az információk lendítik tovább a történetet.

Az ellenben pontosan látszik, és nemcsak a bibliográfiából, hogy Dan Coman alaposan szemügyre vette és megélte George Enescu életét és művét. Az elemek lehetnek megszokottak (ugyan milyenek lennének, ha így hagyományozódik tovább egy nagy művész élete), de soha nem „üresek”, meg vannak indokolva. Különben is, a mese eleve „teleologizálja” az életet: „meghalásról szó sem lehetett” – írja Heidi Urban de Jauregui Thomas Mann *Doktor Faustusa*, pontosabban annak kapcsán, hogy az író éppen ezen a regényen dolgozott, amikor súlyos betegség gyűrte volna le, ha foggal-körömmel nem ragaszkodik az életéhez; Enescu pedig az *Oidipuszra* tette fel egyre betegesebb életét, illetve azért küzdött hátfájással és agyvérzéssel, hogy be tudja fejezni.

Akárcsak Bartók, Enescu is 1881-ben született, és akárcsak a magyar zeneszerző, ő is külföldön, Párizsban hunyt el. A huszadik század közepe nem volt könnyű az olyanok számára, akik már zsigereikkel is másként gondolkodtak, mint mindazok, akik a történelmet csinálták.